

A SZENTELT GYERTYÁHOZ KÖTŐDŐ GÖRÖGKATOLIKUS EGYHÁZI- ÉS NÉPSZOKÁSOK KÁRPÁTALJA NAGYSZÓLÓSI ÉS BEREGSZÁSZI JÁRÁSÁNAK MAGYAR FALVAIBAN

TARTALOM: 1. Bevezető; 2. Gyertyaszentelő Boldogasszony, Találkozás, Megtisztulás; 2.1. Az ünnep történeti háttere; 2.2. Az ünnep ikonja; 2.3. A gyertya megáldásáról; 3. A szentelt gyertyához kötődő hagyományok; 3.1. Általános hagyományok; 3.2. Hagyományok a saját gyűjtés alapján; 3.3. Szokás és szertartás; 4. Összefoglalás.

1. Bevezető

Amikor elteltek a tisztulásnak a Mózes törvényében megszabott napjai, felvitték Jeruzsálembé, hogy bemutassák az Úrnak, ahogy az Úr törvényében elő volt írva: az anyaméhet megnyitó minden elsőszülött fiú az Úr szentjének hívatik; s az áldozatot is be akarták mutatni, ahogy az Úr törvénye előírta: egy pár gerlicét vagy két galambfiókat.

Íme, volt Jeruzsálemben egy Simeon nevű igaz és istenfélő ember. Várta Izrael vigaszát, és a Szentlélek volt rajta. Kinyilatkoztatást kapott a Szentlélektől, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem látja az Úr Fölkentjét. A Lélek indítására a templomba ment. Amikor a szülők a gyermek Jézust bevitték, hogy a törvény előírásának eleget tegyenek, karjába vette és áldotta az Istent ezekkel a szavakkal: „Most bocsásd el, Uram, szolgádat, szavaid szerint békében, mert látta szemem üdvösségedet, melyet minden nép színe előtt készítettél, világosságul a pogányok megvilágosítására, és dicsőségül népednek, Izraelnek.” Apja és anyja csodálkoztak azon, amit fiukról mondott. Simeon megáldotta őket, és így szólt anyjához, Máriához: „Íme, ő sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene

mondanak – a te lelkedet is tőr járja át –, hogy kiderüljenek sok szív titkos gondolatai.”

Lk 2,22-35

A fent idézett evangéliumi szakaszban Szent Lukács egy olyan eseményt ír le, melyet első gyermeke születését követően minden család megtapasztal. A Törvény értelmében minden elsőszülöttet, vagyis azt, aki elsőként megnyitja anyja méhét, legyen szó emberről vagy állatról, be kell mutatni az Úrnak, mégpedig a születését követő negyvenedik napon. Mária és József is ezzel az egyszerű céllal érkeznek a Templomba a kisded Jézussal, akit a mennyei Atya az emberiség megváltására küldött. Az agg Simeon próféta, akivel a templomban találkoznak, itt éli meg élete beteljesedését, hisz „A Szentlélek kijelentette neki, hogy hallát nem lát, amíg meg nem látja az Úr Felkentjét” (Lk 2,26).¹

Ez az esemény összességében három szempontból is különleges: a *bemutatás*, a *találkozás*, illetve a *megtisztulás* miatt, tudniillik egy gyermekágyas asszony szülés után negyven nappal nyeri vissza tisztaságát. S ez a hármass motívum emelte a katolikus egyház állandó ünnepeinek sorába azt a napot, melyet ma főként Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepeként említünk.

Katolikus egyházunk mindennapjaiban és szertartásaiban különös fontossága van a gyertyának, mely magát Jézust, a Világ Világosságát jelképezi, aki életét adta az emberi nem megváltására, s akinek teste éppúgy megtört e feladatban, mint a gyertya szára olvad el a láng hatására. Gyertya ég az oltáron és a templom számos részén, kíséri az Evangéliumot, a vízszentelés alkalmával abba belemerül, a Krisztushoz tartozást jelzi mindig és mindenkor. Segít meglátunk Isten igazságát, hatalmasságát és kegyelmét. Szimbóluma a hitnek, a föltámadásnak, az örök világosságnak, körmenetek alkalmával a hívek kezében a „Krisztust váró éberségnek” is.²

A szentelt gyertya szorosan beépült a népi vallásosságba. A vallásukhoz és/vagy hagyományaikhoz ragaszkodó családok otthonában akkor is ott található, ha különösebb használatára nem is kerül sor. Azt a funkcióját ez esetben is betölti, hogy védi az otthont a bajoktól, veszedelmektől. Sokan gyújtják meg a nyugós, ijedt gyermek feje fölött, soha nem alszik el a láng a nagybeteg ágya mellett, s a közelgő éghíaború

¹ Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján, Budapest 1999, 1164.

² BIRÓ LUCIÁN, „Gyertya”, in VERBÉNYI ISTVÁN – ARATÓ MIKLÓS (szerk.), *Liturgikus lexikon*, Budapest 1989, 191.

veszélyeinek távoltartására is alkalmazzák. Igaz ugyan, hogy ezek kívül esnek az ünnep és a gyertya szakrális és liturgikus jelentésén, ám, ahogyan arra jelen dolgozat rámutatni kíván, az egyházi hagyomány és a népi vallásosság egybekapcsolódik használatát illetően.

Munkámhoz szakirodalomként egyházi vonatkozású és a témát a folklór irányából megközelítő kiadványokat használtam. Több alkalommal hivatkozom olyan adatokra is, amelyeket a *Kárpátalja* hetilap és a Kárpátaljai Népfőiskola Egyesület közös hagyományörző rovatának írása közben gyűjtöttem kárpátaljai, ezen belül is nagyszőlősi és beregyszási járási magyar falvakban. A téma vizsgálatának aktualitását az adja, hogy a magyar folklór kifejezetten a görögkatolikusokra vonatkozó része kevésbé kutatott terület.

2. Gyertyaszentelő Boldogasszony, Találkozás, Megtisztulás

Február 2-án a katolikus egyházban Jézus templomban való bemutatásának ünnepe, amikor arról emlékezünk meg, hogy a kisdedet 40 napos korában bemutatják a jeruzsálemi Templomban, felajánlva érte az elsőszülöttek váltság-áldozatát, amint azt az ószövetségi törvény előírta. Elnevezése alapján Mária-ünnep, tartalmát tekintve azonban az Úr ünnepei közé sorolandó.³

A Templomban az agg próféta, Simeon fogadta a kisdedet és szüleit. Simeon a Szentlélek kinyilatkoztatása szerint nem hal meg addig, míg nem találkozik a Megváltóval. Innen az ünnep görög elnevezése (*Hypapante*), melynek jelentése: Találkozás. Magyar elnevezése Gyertyaszentelő Boldogasszony, mivel ezen a napon áldják meg a gyertyákat. Lítia ünnep, vagyis miroválás és antidór-osztás is kapcsolódik hozzá.⁴ Nyugaton az ünnep neve *Presentatio* (Bemutatás) vagy *Purificatio* (Tisztulás).

A kiváltás jelentését és módját a *Számok könyve* 18,15-16 alatt találjuk meg:

„Mindaz, ami elsőként megnyitja valamelyik olyan testnek a méhét, amelyet be szoktak mutatni az Úrnak, akár ember, akár állat, a tiéd legyen: úgy azonban, hogy az ember elsőszülöttéért váltságdíjat kell szedned, és minden olyan állatot, amely tisztátalan, meg kell válto-

³ BARTHA ELEK, *Görögkatolikus ünnepeink szokásvilága*, Debrecen 1999, 71.

⁴ IVANCSÓ ISTVÁN, *Görög katolikus szertartástan*, Nyíregyháza 1997, 170.

nod. Ezek megváltása egy hónap után történjék öt sékel ezüstön, a szentély súlyegysége szerint; egy sékel húsgera”.⁵

Gyertyaszentelő egyben Mária megtisztulásának ünnepe is. A mózesi törvény értelmében ugyanis a nő szülés után 40 nappal nyeri vissza tisztaságát.⁶ A tisztulási idő leteltével az anya egy egyéves bárányt ajánl fel égőáldozatul, továbbá egy fiatal galambot vagy gerlét. Mária annak ellenére is teljesítette a törvény előírását, hogy méhe Krisztus születése által megszenteltetett. A negyvenedik napon teljesítik továbbá az Istennek felajánlás szertartását.⁷

2.1. Az ünnep történeti háttere

A február 2-ára datált ünnep a IV. században keletkezett. A keleti egyházban kezdettől fogva az Úr ünnepei közé sorolták. Krisztológiai tartalma azonban az idők során mariológiai tartalommal is bővült, mint azt az ünnep Tropicája is mutatja:

„Üdvözlégy malasztal teljes Szűz, / mert tőled sugárzott ki az igazság napja: Krisztus Istenünk, / megvilágítván a sötétségben levőket. / Te is örvendj, igaz Simeon, / mert karjaidra vevéd az emberi nem Szabadítóját, / ki föltámadást ajándékozott nekünk”.⁸

A bizánci egyházban inkább a találkozásra esik a hangsúly, mintsem a megtisztulásra vagy a bemutatásra.⁹ A két ünnep az 5. században egyesült. Nagy Szent Leó 447-ben már Jézus életének megünnevelt eseményei között tartja számon. Krisztus születését ekkor már egy évszázada december 25-én ünnepelték. A római ünnepet valószínűleg III. Sixtus pápa rendelte el, de az is lehetséges, hogy I. Szezgiosz vezette be, akinek nevéhez a Karácsony, az Örömhírvétel és az Istenszülő elszenderedése ünnepének bevezetése is kapcsolódik.¹⁰

Az ünnep kapcsán a találkozáson és a megtisztuláson kívül fon-

⁵ *Ó- és Újszövetségi Szentírás*, 151.

⁶ JANKOVICS MARCELL, *Jelkép kalendárium*, Debrecen 1997, 54.

⁷ KATRIJ, JULIAN J., *Görög katolikus egyházi év*, Miskolc 2008, 238.

⁸ „Emeljük föl szívünket!” *Görögkatolikus imakönyv*, Nyíregyháza 2011, 243.

⁹ IVANCSÓ ISTVÁN, *Találkozás* (Ikon és liturgia 3.), Nyíregyháza 1998, 6-7.

¹⁰ *Uo.*, 9-10.

tos jelentősége van a fénynek is. Az Úr tüzet, fényt hozott a világba, és annak az embernek a lelkébe, aki átadja mindenét Istennek. Mária átadja gyermekét Istennek. Őreá bízva a kisdedet, önmagát, és végső soron az emberi nem sorsát. Lelkében átad minden emberi bizonytalanságot, félelmet. Az ünnep mindenkit arra hív, hogy vizsgálja meg saját félelmeit, s mindazt, ami a szívében van, adja át Istennek és az ő egyszülött Fiának. Így érthetjük meg megváltásának erejét. A Messiás úgy tisztítja meg választottjait, mint a tűz az aranyat. A lélek megtisztulásával a szív eltelik Isten szeretetével.¹¹

Nyugaton előbb az Úr ünnepei közé sorolták, később már Mária-ünnepként ismerték el. Keleten szintén a Szűzanyához kötődő ünnep. Az ünnepi szertartás Karácsony és Vízkereszt ünnepének lelkületét idézi: Isten megtestesülésének magasztalása, Krisztus istenségének hirdetése és Mária mindenkori tisztelete jellemzi.¹²

Az ünnep megtartásának mikéntjéről elsőként a spanyol-gall apáca és zarándoknő, Eteria ad eligazítást, aki útinaplójában hatalmas ünnepélyességgel végzett szertartásokról, húsvéti pompát idéző körmenetről, liturgiáról ír.¹³ Megtudjuk továbbá, hogy:

„Minden pap prédikál is, amint a püspök is, az evangéliumnak mindig azt a részét magyarázva, ahol a negyvenedik napon Mária és József az Urat a templomba vitték, és meglátták őt Simeon és Anna próféta asszony, Fánuel leánya, és azokat a szavakat /magyarázva/, amiket ők mondtak, az Urat meglátva, és az áldozatot /magyarázva/, amit a szülők mutattak be. S miután mindent elvégeztek a rendje szerint, amit szokás szerint kell, megünneplik a Misztériumokat és így ér véget a szertartás”.¹⁴

2.2. Az ünnep ikonja

A találkozás történetét Lukács evangélista írta le, az ő elbeszélése szolgáltatja az ünnep ikonjának (lásd: 1. sz. melléklet) alapját, mely a történetnek megfelelő részekén kívül szimbolikus elemeket is tartal-

¹¹ TOMKA FERENC, „Urunk bemutatásának ünnepe. Gyertyaszentelő Boldogasszony”, in *Új ember* LIX/5 (2010) 2.

¹² KATRIJ, *Görög katolikus egyházi év*, 241.

¹³ KATRIJ, *Görög katolikus egyházi év*, 239.

¹⁴ IVANCSÓ ISTVÁN, *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1996, 93-94.

maz. Ilyenek pl. az egyház újszövetségi templomát jelző épületek, melyek mutatják, hogy Simeon és Jézus találkozásával a két szövetség találkozott. Az ikonon Jézus a Szentlélek által vezetett ószövetségi ember képviselőjével, Simeonnal találkozik. Középen áll az Istenszülő gazdagon díszített bíbor ruhában, mely királynői méltóságát hivatott hangsúlyozni. Az Istenszülő jobbával gyermekére mutat, míg balját eltakarja ruhája. Mária mögött áll Anna próféta, kezében a felirattal: „Ez a gyermek teremtette az eget és a földet” – közben jobbával Jézusra mutat. Mögöttük József áll, ruhájával fedett kezében a két áldozatra hozott galambbal. A kisedet kezében tartó Simeon a kép másik oldalán áll, némileg görnyedten, aminek oka és jelentése egyrészt agg kora, másrészt pedig az, hogy élete beteljesedéséhez közeleg. A karján ülő Jézus kinyújtott karjával mutat édesanyjára. Megtalálható még az oltár fölötti baldachin, mely a bizánci templomokra jellemző, s az Újszövetséget jelképezi. Az oltáron ott az Evangéliumos könyv. Megtaláljuk még az ikonon a királyi ajtót. Az oltár félrehúzott függönye azt jelenti: Jézus megjelenésével szabad bejutásunk van a szentélybe. A két szövetség kapcsolatát jelképezi továbbá a két épület között húzódó vörös lepel is.¹⁵

A keresztény művészetben egyébként a gyertya annak a világgosságnak a jelképe, amit Krisztus hozott a világba, hiszen ahogyan az Údvözítő is meghal, hogy az embereket megváltsa, úgy semmisül meg a gyertya is, miközben fényt ad. A Megváltó születésének ábrázolásakor Szent József gyakran tart egy gyertyát a kezében, mely átvitt értelemben talán arra utal, hogy a világon a bűn sötétje uralkodik, melyet az újszülött majd eloszlat. A haldokló Istenanya vagy kezében tartja az égő gyertyát, vagy egy apostol nyújtja oda neki.¹⁶

2.3. A gyertya megáldásáról

Az ünnep szentelménye a gyertya, mely ebben a formájában feltehetően a latin egyház hatására, a X. századra, Magyarországon a XI. századra vezethető vissza.¹⁷

A szentelt gyertya a vízzel, búzával, barkával együtt a görögkatolikus egyház szentelményeinek sorába tartozik.

¹⁵ IVANCSÓ, *Találkozás*, 12-16.

¹⁶ JUTTA SEIBERT, „Gyertya”, in JUTTA SEIBERT (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Budapest 2004, 109.

¹⁷ BARTHA, *Görögkatolikus ünnepeink szokásvilága*, 71.

„A szentelmények szent jelek, amelyek valamiképpen a szentségeket utánozva hatásokat – különösen lelkieket – jeleznek és az Egyház kieszközlése folytán biztosítanak, s amelyek által az emberek felkészülnek a szentségek fő hatásának befogadására, a különféle életkörülmények pedig megszentelődnek”.¹⁸

A gyertyák megáldására általában Gyertyaszentelő ünnepén kerül sor, de a templom számára szükséges darabokat máskor is megszentelhetik.¹⁹

A találkozás ünnepén az áldozópap Lukács evangéliumából (Lk 2,22-40) idézi fel a Krisztus születése utáni negyvenedik nap eseményeit. Ünnepi antifónaként a *Zsoltárok könyvéből* a következő részek hangzanak el: 44,2-3; 44,4-5; 44,11. Az első hangú Tropár az Istenszüllőt magasztalja: „Üdvözlégy, malaszttal teljes Szűz, mert tőled sugárzott ki az igazság napja: Krisztus Istenünk, megvilágítván a sötétségben levőket...”.²⁰

Az első hangú konták a megtisztulásra és a találkozásra is utal, ám főként a világot megváltó Krisztushoz könyörgés hatja át:

„Ki születésed által megszentelted a Szűz méhét, / és megáldottad Simeon karjait, / és már mostantól üdvösségünk eszközlésében fáradozol, / Krisztus Istenünk, / békéltesd meg a viszálykodásban élő népeket, / erősítsd meg az igazhitű uralkodókat / és népedet, melyet megkedveltél, / egyetlen Emberszerető!”²¹

A szertartáshoz tartozó harmadik hangú kánonjából a IX. irmosz teológiai értelemben magyarázza az ünnepet:

„Az árnyék és az Írások törvényében / előképét találjuk, hívek, / hogy az anyai méhet megnyitó fiúgyermek / Istennek szenteltetett. / Azért a kezdetnélküli Atyának egyszülött Igéjét, / a szeplőtelen Anyának elsőszülött Fi-

¹⁸ A *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*, (Collectanea Athanasiana, II. Textus/Fontes vol. 1.), Nyíregyháza 2011, 216.

¹⁹ IVANCSÓ, *Görög katolikus szertartás*, 217.

²⁰ „Emeljük föl szívünket!”, 243.

²¹ *Uo.*

át / énekekben magasztaljuk”.²²

A gyertyaszentelés az ünnepi Szent Liturgia végén történik. Az áldozópap könyörgésre szólítja a híveket, a ráfelelést követően pedig a következő imádságot mondja:

„Mindenható Isten, egyedül jó s egyedül igaz vilá-
gosság, – ki prófétádnak, Mózesnek, ezeket mondtad:
Hozz elő asztalt s ráarakván a hozzátartozókat, hozz elő
gyertyatartót a gyertya elhelyezésére – buzgón kérünk
téged, hogy ezeket a gyertyákat, melyeket hívő szolgálid
parancsai szerint oltárod kivilágítására s ékesítésére ké-
szítettek elő és felséged dicsőségére hoztak, kegyesen
fogadván s a legszentebb Lélek kegyelmének harmatát
emberszeretőleg rájuk árasztván, megáldani † és meg-
szentelni † kegyeskedjél. És én, méltatlan áldozópap, azt
akarván, hogy háromfényű istenséged dicsőítésére égő
gyertyákat helyezzenek eléd, megáldom † és megszente-
lem † azokat, hogy mindnyájan, kik megközelíthetetlen
dicsőséged szentélyébe jönnek, lássák a te igazságod va-
lódi fényét és a te nagy kegyelmedet megvallván – akár
dicsőséged magasztalására hozták azokat, akár megáld-
va házaikban őrzik oltalom gyanánt, hogy az igazság vi-
lágosságában járjanak – akaratodat értsék meg s a vilá-
gosság fegyvereivel fölszerelve s minden ördögi cselve-
tés ellen megoltalmazva a te soha el nem sötétedő vilá-
gosságodat segítségével elnyerni méltóknak találtassan-
nak. Mert te vagy a mi megszentelésünk és téged dicsőí-
tünk Atya és Fiú és Szentlélek, most és mindenkor és
örökkön-örökké. Ámen0.”²³

A gyertyák tényleges megszentelése a következő formula el-
hangzásával történik a szertartás végén:

„Megszenteltetnek ezek a gyertyák a Szentlélek ma-
lasztja és e szentelt vízzel való meghintés által, az Atyá-

²² *Uo.*, 244.

²³ *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest 1964, 293-294.

nak és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen”.²⁴

3. A szentelt gyertyához kötődő hagyományok

3.1. Általános hagyományok

A magyar szokások szerint először a tüzet áldották meg, majd ennél gyújtották meg a gyertyákat. A „törvény ünnepének” napja egybeesett Gyertyaszentelő ünnepével. Ekkor gyulladt fel a szellem fénye, a felebaráti szeretet tanának alapjául szolgáló igazság és irgalom törvényét ekkor fogalmazták meg először. A gyertya így a fizikai értelemben vett fényen kívül a tudatlanság sötét útvesztőinek megvilágítását is jelentette a tiszta tudás által.²⁵

Gyertyaszentelő ünnepének egyik központi eleme a fény, hiszen Simeon a találkozás alkalmával úgy köszönti a gyermeket, mint akit az Atya „világossággal a pogányoknak megvilágosítására”²⁶ rendelt. Ez köszön vissza továbbá minden vecsernyében is:

„Enyhe világossága / a szent és boldog / és halhatatlan mennyei Atya / isteni dicsőségének, / Jézus Krisztus! / Eljövén a napnak lenyugvásához, / és látván az esteli fényt / áldjuk az Atyát / s a Fiút/ és a Szentlélek Istent! / Mert te méltó vagy, / hogy minden időben / szent hangon énekeljünk tenéked, / Isten Fia, / ki életet adsz a világnak; / miért is ez a világ dicsóít téged”.²⁷

Az ősegyház Krisztus testét viaszhoz, lelkét kanóchoz, istenségét lánghoz hasonlította. Népi időjósítás is kötődik hozzá, mely szerint, ha a medve Gyertyaszentelő napján barlangjából kilépvén meglátja a saját árnyékát, akkor még kitart a tél, ha viszont nem, hamarosan beköszönt a tavasz. Az ünnep így a kikelettel, a megújódással is kapcsolatba kerül.²⁸

A megszentelt gyertyákhoz kötődő népszokások az anyaméhtől egészen a sírig jelen vannak a hívők életében, különösképpen a várandós

²⁴ *Uo.*, 294.

²⁵ FORGÁCS ERZSÉBET, „Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe”, in *Dióhéj – Waldorf újság*, évf.n. (2014), 8-9.

²⁶ „*Emeljük föl szívünket!*”, 143.

²⁷ *Uo.*, 142.

²⁸ JANKOVICS, *Jelkép kalendárium*, 55.

és gyermekágyas asszony, illetve az újszülött számára az őket fenyegető veszélyek elhárítására. Ezek közül is leggyakrabban a torokgyík elleni védekezésre használták az ünnep másnapján történő balázsolás alkalmával (ami római katolikus szertartás).²⁹

A gyertyaszentelés helyszíne hagyományosan a templom. Mindenki annyi gyertyát visz magával megszenteltetni otthonról, amennyit szükségesnek lát. Az elektromos lámpák megjelenése előtt többen a templom számára is ajánlottak fel belőlük, hiszen az oltárra és a mennyezetről lógó világító alkalmatosságokba még gyertya került, nem villanykörte.

3.2. *Hagyományok a saját gyűjtés alapján*

Gyűjtött adataim szerint a nagyszőlősi járási Batáron vihar idején meggyűjtottak egy szál szentelt gyertyát, hogy megóvják otthonukat a villámcsapástól.³⁰ Mezőgecsében (Beregszászi járás) a szentelt barka egy darabját gyűjtötták meg hasonló céllal, de a gyertya itt is égett.³¹ Salánkon (Nagyszőlősi járás) a kályhában égetik a szentelt gyertyát, mert úgy tartják: hét szentelt gyertya kéményből kiszálló füstje képes eloszlatni a viharfelhőket.³²

Tiszacsomán (Beregszászi járás) a rossz álmok miatt megrémült gyermek fölött gyűjtöttak gyertyát.³³ Hasonló céllal alkalmazták Nevetlenfaluban (Nagyszőlősi járás) is. Ha egy gyermek rosszat álmodott, különösebb ok nélkül keservesen sírt, vagy egyszerűen megijedt valamitől (pl. egy állattól), előbb szentelt vízzel kereszt jelet kentek a kezére és a homlokára, majd a feje fölött meggyűjtötták a gyertyát.³⁴ Ugyanitt, illetve Batáron és Komjáton (Nagyszőlősi járás) az orbánc (fertőző bőrgyulladás) egyetlen hatásos ellenszereként ismerték, de a kelések és kutyaharapások gyógyítására is alkalmazták a gyertya füstjét.³⁵

²⁹ *Uo.*, 54.

³⁰ ESPÁN MARGARÉTA (szerk.), *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*, Ungvár 2015, 350.

³¹ *Uo.*, 129.

³² KÉSZ MARGIT, „A szentelmények szerepe a népi orvoslási gyakorlatban Kárpátalja különböző felekezetű falvaiban”, in S. LACKOVITS EMŐKE – MÉSZÁROS VERONIKA (szerk.), *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 6.*, Veszprém 2004, I. köt., 417.

³³ ESPÁN, *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*, 183.

³⁴ *Uo.*, 392.

³⁵ KÉSZ, „A szentelmények szerepe a népi orvoslási gyakorlatban Kárpátalja különböző felekezetű falvaiban”, 417.

Egresen (Nagyszőlősi járás) Húsvét ünnepének is szerves részét képezi a gyertya. A nagycsütörtök éjjeli szertartásra a helyiek égő gyertyát visznek magukkal, melynek lángja a szertartás idején is ég, s hazavinni is úgy kell, hogy el ne aludjon. Az ugyanis valamilyen baj, szerencsétlenség előjele. Ha sikerült égve hazavinni, a gyertya égéstermékével keresztet rajzoltak a bejárati ajtó fölé a betegségek és a gonosz távoltartása céljával. Ugyanitt a vízbefúlt keresésére is alkalmazták: egy úszásra alkalmas fadarabra hétszer szentelt gyertyát helyeztek, hogy megmutassa a test helyét. Ha a családban nagybeteg volt valaki, ágya mellett folyamatosan égett egy szál szentelt gyertya.³⁶

Tiszaujhelyen (Nagyszőlősi járás) ráolvasásoknál és az ún. megöntésnél is alkalmazták (a ráolvasás: „hagyományos formában élő szöveg mondása vagy ismételtetése elsősorban *gyógyító*, rontó (*rontás*), szerelemvarázsló (*szerelmi varázslás*) és bajelhárító (*féregűzés*) céllal).³⁷ Egy helyi javasasszony így nyilatkozott erről: „A gyertyát megolvasztottam kanálban, csészébe kis szentelt vizet töltöttem, keresztet vettem rá és a gyerek feje fölé beleöntöttem az olvadt viaszot. Ha valóban ijedségről volt szó, akkor abból kijött valamilyen alak: ha ember okozta, emberforma, ha állat, akkor állatalak”.³⁸

3.3. Szokás és szertartás

A kárpátaljai magyarság fennmaradásának egyik alappilléret a vallás jelentette. A gyakori hatalomváltásokat, gazdasági nehézségeket, a politikai rendszerek önkényességét és a természeti csapásokat egyaránt az Istenbe vetett hit segítette túlélni.³⁹ Azokban az években, amikor mindenféle vallásos megmozdulás tilos volt, a közösségeket megfosztották templomuktól, hitük szertartásos megélésének lehetőségétől, az otthon biztonságában, egyedül vagy családi körben végzett könyörgések, imádások és vallásos cselekmények megtartó erővel bírtak.

Az ünnepen megszentelt gyertyákat családi és liturgikus ünnepek alkalmával is használatba veszik. Fénye minden alkalommal arra figyelmeztet: az Úrhoz tartozunk.

A gyertya megjelenik a keresztség kiszolgáltatásának szertartá-

³⁶ Uo.

³⁷ PÓCS ÉVA, „Ráolvasás”, in ORTUTAY GYULA (szerk.), *Magyar Néprajzi Lexikon*, Budapest 1977-1982. IV. kötet, 304.

³⁸ ESPÁN, *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*, 429.

³⁹ KÉSZ, „A szentelmények szerepe a népi orvoslási gyakorlatban Kárpátalja különböző felekezetű falvaiban”, 413.

sában. A húsvéti gyertyáról meggyújtott keresztelési gyertya azt jelképezi, hogy Krisztus megvilágosította a megkereszteltet, aki ezáltal „a világ világossága” (Mt 5,14), s az egyszülött Fiúban Isten gyermeke lett,⁴⁰ továbbá mutatja neki a hit és jócselekedetek világosságának útját, amelyen az új keresztyének járnia kell.⁴¹ A szertartás során az áldozópap e szavakkal nyújtja a megkeresztelt felé az égő gyertyát:

„Vedd ezt az égő gyertyát és igyekezzél egész életedben a hit és jó cselekedetek világosságával tündökölni, hogy midőn eljő az Úr, az összes szentekkel együtt fényesen léphess elébe és akadálytalanul mehess be az ő mennyei dicsőségének palotájába s együtt uralkodhassál vele végtelen időkön át. Ámen”.⁴²

A feltámadás ünnepén a templomba bevonulás alkalmával: „Krisztus világossága”. A Krisztushoz tartozásra figyelmeztet a bérmező és az elsőáldozás alkalmával, amikor az egyén vállalja, hogy a tőle kapott kegyelem erejével felveszi a harcot a sötétséggel szemben. A záródoxtról hazatérők is gyakorta visznek magukkal gyertyát, hogy emlékeztessen a Krisztussal való találkozásra. Az evangéliumot égő gyertya kíséri, mert Krisztus a pap ajkain keresztül szól az ő népéhez. Krisztus állandó jelenlétére figyelmeztet az örökmécses.⁴³ Rá emlékeztet az evangéliumi körmenet és a húsvéti virrasztás alatt égő gyertya.⁴⁴ A betegek kenetének kiszolgáltatásakor és az elhunyt mellett is ott találunk⁴⁵ két gyertyát, míg ravatalán fekszik,⁴⁶ azzal a céllal, hogy az örök világosság fényeskedjék neki.⁴⁷ A halottkultusz területén a gyertyagyújtás szokása még a keresztyénség előtti időkbe nyúlik vissza.⁴⁸

A keresztyénség felvétele után a több évszázados tapasztalaton alapuló népi gyógyászati elemek bekerültek a vallási szférába is. Isten nevében fogtak hozzá a gyógyításhoz, az imákban, rólvasásokban Is-

⁴⁰ 1243. k., *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, <https://archiv.katolikus.hu/kek/kek01210.html#K1234>. Hozzáférés ideje: 2019. november 2.

⁴¹ IVANCSÓ, *Görög katolikus szertartástan*, 184.

⁴² *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, 13.

⁴³ VERBÉNYI ISTVÁN, „Új fény támadt...”, in *Új ember* LIX/5 (2010) 2.

⁴⁴ RUPERT BERGER, *Lelképásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008, 154.

⁴⁵ IVANCSÓ, *Görög katolikus szertartástan*, 217.

⁴⁶ SZKOROPÁDSZKY ADRIENN, *A temetkezéssel kapcsolatos kifejezések és szokások Palágykomorócon és Tiszaújhelyben (diplomadolgozat)*, Ungvár 2018, 29.

⁴⁷ P. LATOR ILONA, *Kimegy a lelke, marad a test*, Ungvár-Budapest 2005, 68.

⁴⁸ BERGER, *Lelképásztori liturgikus lexikon*, 154.

tenhez vagy valamelyik szentjéhez folyamodtak segítségért.

A szentelt gyertya egyházi és néphagyománybeli funkciójának összehasonlításához a gyertyaszentelés szövegéből a következő rész érdemel alaposabb figyelmet:

„kik megközelíthetetlen dicsőséged szentélyébe jönnek, lássák a te igazságod valódi fényét és a te nagy kegyelmedet megvallván – akár dicsőséged magasztalására hozták azokat, akár megáldva házaikban őrzik oltalom gyanánt, hogy az igazság világosságában járjanak – akaratodat értsék meg s a világosság fegyvereivel fölszerelve s minden ördögi cselvetés ellen megoltalmazva a te soha el nem sötétedő világosságodat segítségeddel elnyerni méltóknak találtassanak”.

Ennek fényében találkozik a liturgikus és néphagyomány a szentelt gyertyában:

- amikor a csöndes imádság kísérőjeként gyűjtják meg,
- amikor oltalomként hívják segítségül az otthon, a család, a kised védelme érdekében;
- amikor a gyermeket ért betegség, trauma ellenszereként alkalmazzák.

4. Összefoglalás

A katolikus egyház rítusához több eszköz, tárgy megáldása tartozik, melyeket szentségi mivoltukból kifolyólag különleges tisztelet övez.

A szentelményeknek szilárd liturgikus jelentésük, funkciójuk van, illetve megtalálhatóak a néphagyományokban is, olyannyira, hogy sokszor a szakrális jelentés és a szokásvilág elválaszthatatlanul összefonódik.

Bár a néphagyomány bizonyos tekintetben elkülönítendő az egyházi szokásoktól, a szentelési szövegek bizonyítják, hogy a gyakran babonáság jelzővel illetett, otthoni körülmények között, valamilyen szentelmény felhasználásával zajló rituálék gyökereit a vallási hagyományban kell keresnünk.

A szentelményekhez kötődő szokások széles palettáját adják a kárpátaljai magyar települések, melyeken máig őrzik és gyakorolják

ezen rituálékat, ám az egyházi és a néphagyomány mára annyira össze-
mosódott, hogy a téma átfogó vizsgálata csak mindkét szegmens figye-
lembe vételével lehetséges.

Felhasznált irodalom

- A *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*, (Collectanea Athanasiana, II. Textus/Fontes vol. 1.), Nyíregyháza 2011.
- BARTHA ELEK, *Görögkatolikus ünnepeink szokásvilága*, Debrecen 1999.
- BIRÓ LUCIÁN, „Gyertya”, in VERBÉNYI ISTVÁN – ARATÓ MIK-
LÓS (szerk.), *Liturgikus lexikon*, Budapest 1989.
- „Emeljük föl szívünket!” *Görögkatolikus imakönyv*, Nyíregyháza 2011.
- ESPÁN MARGARÉTA (szerk.), *Hagyományok, nemzeti értékek Kár-
pátalján*, Ungvár 2015.
- FORGÁCS ERZSÉBET, „Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe”, in
Dióhéj – Waldorf újság, évf.n. (2014).
- Görögkatolikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest 1964.
- IVANCSÓ ISTVÁN, *Eteria útinaplója*, Nyíregyháza 1996, 93-94.
- IVANCSÓ ISTVÁN, *Görög katolikus szertartástan*, Nyíregyháza 1997.
- IVANCSÓ ISTVÁN, *Találkozás*, (Ikon és liturgia 3.), Nyíregyháza
1998.
- JANKOVICS MARCELL, *Jelkép kalendárium*, Debrecen 1997.
- JUTTA SEIBERT, „Gyertya”, in JUTTA SEIBERT (szerk.), *A keresz-
tény művészet lexikona*, Budapest 2004.
- KATRIJ, JULIAN J., *Görög katolikus egyházi év*, Miskolc 2008.
- KÉSZ MARGIT, „A szentelmények szerepe a népi orvoslási gyakorlat-
ban Kárpátalja különböző felekezetű falvaiban”, in S.
LACKOVITS EMŐKE – MÉSZÁROS VERONIKA (szerk.), *Népi
vallásosság a Kárpát-medencében* 6. (I. kötet), Veszprém 2004.
- Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*, Budapest 1999.
- PÓCS ÉVA, „Ráolvasás”, in ORTUTAY GYULA (szerk.), *Magyar
Néprajzi Lexikon*, Budapest 1977-1982. IV. kötet.
- P. LATOR ILONA, *Kimegy a lelke, marad a test*, Ungvár-Budapest
2005, 68.
- RUPERT BERGER, *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Budapest 2008,
154.
- SZKOROPÁDSZKY ADRIENN, *A temetkezéssel kapcsolatos kifejezé-
sek és szokások Palágykomorócon és Tiszaújhelyben* (diplomadol-
gozat), Ungvár, 2018.

TOMKA FERENC, „Urunk bemutatásának ünnepe. Gyertyaszentelő Boldogasszony”, in *Új ember* LIX/5 (2010).
VERBÉNYI ISTVÁN, „Új fény támadt...”, in *Új ember* LIX/5 (2010).